

2015:216

ANTIKNVARISK MEDVERKAN

KUMLA KYRKA

OMLÄGGNING AV SPÅNTAK

KUMLA KYRKA
KUMLA SOCKEN
MJÖLBY KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

ANITA LÖFGREN EK

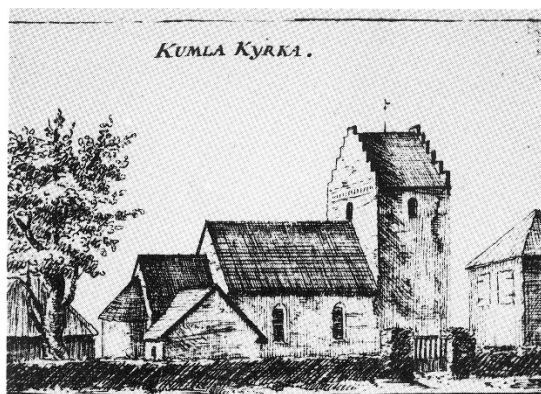
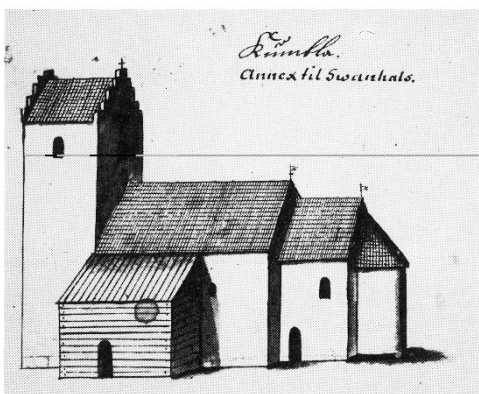

Bakgrund

Basfakta om objektet

Beskrivning och historik

Kumla kyrka har till det yttre en tydlig romansk karaktär med branta, spånklädda takfall och vita, slätputsade fasader utan markerad sockel. Den uppfördes av kalksten med rektangulärt långhus och absidkor. På korets sydsida ser man kalkstensomfattningen till en igensatt korportal och i absidväggen finns ett igenmurat korsformat fönster, synligt endast utifrån. Under senmedeltid tillkom ett torn och vid 1600-talets slut byggdes sakristian. Tornets övre delar revs dock under förra hälften av 1800-talet och endast vapenhuset behölls. Man byggde vidare på långhusets tak över vapenhuset. Det innebär att långhusets takstolar är medeltida, medan vapenhusets tak vilar på takstolar från tidigt 1800-tal. Troligen användes vindens f d torn del som magasin för spannmål.

T v: Vy från söder ritad av Elias Brenner omkring 1670. Framför södra ingången fanns då ett timrat vapenhus. T h: Vy från norr ritad av Johan Fredric Kock. Teckningen bör vara gjord mellan 1807 då klockboden nordväst om kyrkan byggdes, och omkring 1820 då tornets övre del revs.

T v: Spår av medeltida måleri på korvinden. T h: Del av draperimålning på korvinden. Under det övre putslagret skymtar även det medeltida måleriet.

På vinden kan man se rester av måleri på korväggarna – dels medeltida måleri och dels draperimålningar, troligen från 1700-talet. Kyrkorummets planform och skala

är utpräglat romansk, men präglas i övrigt av en inredning tillkommen framförallt under 1800-talet.

Redan innan tornets övre delar revs hade man problem med sprickbildning i tornet. Troligen var det därför som en klockbod byggdes norr om kyrkan 1807 och kyrkklockorna flyttades dit.

Tidigare kända renoveringsarbeten

Där 1800-talets takstolar gränsar till de medeltida takstolarna har man haft problem med rörelser i taket. Det har bildats en springa i taktäckningen frånnock ner till takfot både på södra och norra takfallet. Även på fotografier från tidigt 1900-tal kan man se en tydlig ”rand” från tacknock och ner utmed norra takfallet. För att försöka komma till rätta med detta monterades 2001 en fribärande takstol intill den västligaste medeltida takstolen och taktron byttes ut över takstolen. Ovanpå taktron lades här en plåtavtäckning, förankrad i en sida, och däröver takspånet. På södra sidan lades nytt spån över lagningen, men på norra sidan återanvändes huvudsakligen det äldre spånet. Samtliga takytor, även klockbodens spåntak, tjärades. (Besiktningssytrande Östergötlands länsmuseum, 2001-11-16 dnr 703/00).

Kumla kyrka från sydväst.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen begränsas här huvudsakligen till kyrkans exteriör och takkonstruktion.

Kumla kyrka är mycket välbevarad och är representativ för den tidigmedeltida, småskaliga sockenkyrkan. Kyrkan tillhör en grupp romanska absidkyrkor som finns representerad framförallt i länets västra del. Den uppfördes av kalksten i slutet av 1100-talet och är en av länets minsta medeltida kyrkor. Dess ursprungliga planform är intakt med rektangulärt långhus och smalare absidkor. Kyrkan innehåller flera ursprungliga delar såsom murverket, den romanska takstolen och ett korsformat fönster i absidväggen. På putsade partier, som i dag endast syns på vinden, finns det rester av puts med dekorfragment från 1400-tal och troligen 1700-tal. Vinden över vapenhuset med bevarad sädeslår visar på en tid då kyrkan även fungerade som sockenmagasin eller tiondebod.

Bland annat det medeltida murverket och den romanska takstolen är värdefulla för förståelsen av kyrkans ursprungliga utformning samt viktiga källor till kunskap om medeltida byggnadsteknik. Långhusvindens rester av kalkmåleridekor från såväl 1400-tal som 1700-tal är viktiga delar av kyrkans historia.

Den medeltida styrbrädan förvaras på vinden.

Absidtakets konstruktion.

Basfakta om projektet

Fastighetsägare/beställare

Folkungabygdens pastorat, Axel Träffs gata 6, 595 41 Mjölby.

Bidrag

Kyrkoantikvarisk ersättning.

Tillstånd från länsstyrelsen

Tjänsteanteckning daterad 2015-03-09. Länsstyrelsen deltog även vid en första besiktning i september 2014.

Tidsperiod

September 2014-juni 2015.

Problembild / skadebild

Absidtakets spån behövde bytas. Det visade sig dock att även övriga spåntak var i behov av att läggas om.

Målsättning med projektet

Omtäckning med spån av god kvalitet och begränsade lagningar/byte av taktrobrädor.

Arbetsbeskrivning

Offert med arbetsbeskrivning. T. Ljungdahl Byggnadsvård AB, Tranås, 2014-04-25. Offerten gällde absidens spåntäckning, samt tjärning och lagning av kyrkans övriga spånklädda partier.

T v: Rivning av spånet på absidtakets. T h: Rivning av spånet på långhusets södra takfall. På bilden syns de åtgärder som utfördes 2001.

Resultat

Genomförda arbeten

Samtliga takfall på kyrkan har täckts med nytt stavspån och tjärats. Även klockbodens spåntak tjärades. Nya takspån är spjälkade furuspån från Hälsinge Takspån AB och tjäran är Furutjära 850 från Auson tillsatt med 15 % rå, kallpressad linolja från Egedahl i Svanshals. Nya vindskivor, nockbrädor och vattbrädor av furu kommer från Eka Skog AB i Aneby.

Rivning av spånet på södra takfallet.

Norra sidan före omtäckning.

Vid fototillfället var nytt spån lagt på absiden och kortaket. Nya vindskivor och täckbrädor var monterade. Plåtanslutningen absidtak/korvägg återstod att göra.

Nya anslutningar mot fasaden gjordes med 2 mm tjock blyplåt. De ersatte tidigare plåtar. Även i anslutningen mellan sakristians och korets tak låg rännदार av plåt. På ett äldre fotografi såg det ut som om sakristians spåntak anslöt direkt till

kortaket, utan rännadal. En återgång till detta diskuterades nu, men det beslutades att lägga en rännadal av plåt, då det troligen minskar risken för läckage. Nya rännadalar lades med Rukki Kulturplåt, 0,6 mm tjock, och målades med Isoguard pansar och slutstrykning med linoljefärg. Återmontering av åskledare.

Anslutning av blyplåt mellan sakristian och norra långhusväggen.

Lagat parti vid takfoten.

Endast mindre ytor av taktron behövde bytas ut.

På kyrkan sitter fyra flöjlar, varav vimpeln på en av dem var i dåligt skick. Den nyttillverkade vimpeln försågs inte med den äldre vimpelns årtal, utan är omärkt. I övrigt rengjordes flöjlarna, målades med linoljebaserad blymönja från Introteknik och slutströks med linoljefärg i järnoxidsvart.

Uppföljning

Eventuella avvikelser från länsstyrelsens beslut

-

Byggnadshistoriska iakttagelser eller erfarenheter gjorda under arbetet

Under den tidsperiod som spånläggning och tjärning pågick gjordes även en dendrokronologisk undersökning på de medeltida takstolarna över långhus, kor och absid. Provtagningen utfördes av Hans Linderson, Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Lunds universitet på uppdrag av Folkungabygdens pastorat. I skrivande stund är analysresultatet ännu ej publicerat. Vid samma tillfälle dokumenterades de medeltida takstolarna av antikvarie Robin Gullbrandsson, Jönköpings läns museum, som även var antikvariskt sakkunnig för undersökningen. Länsstyrelsen lämnade tillstånd till den dendrokronologiska undersökningen i beslut 2015-03-19, dnr 433-12384-14.

En provbit plockas försiktigt ur borren.

Godkännande/slutbesiktning

Östergötlands museum kan godkänna utfört arbete med spåntäckning och tjärning ur kulturhistorisk synpunkt.

Medverkande i projektet

Entreprenörer

Arbetet har utförts av T. Ljungdahl Byggnadsvård AB, Tranås.

Antikvarisk medverkan

Östergötlands museum genom antikvarie Anita Löfgren Ek.

Utbytt virke, bl a vindskivor.

Övrigt

Antikvariska kontroller / besiktningar

2014-09-11, 2014-10-22, 2015-04-15 (i samband med dendrokronologisk provtagning) och 2015-06-09.

Fotodokumentation

Digital fotodokumentation förvaras på Östergötlands museum. Foto där inget annat anges: Anita Löfgren Ek, Östergötlands museum. 2014 och 2015.

Källor

Medeltida kyrkor i Östergötland tecknade av Elias Brenner och Johan Fredrik Kock. Sammanställd av Gunnar Rörby. Skänninge 1982.

Östergötlands länsmuseum. Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2005. Kumla kyrka.

Östergötlands museums topografiska arkiv.

Övrigt

-

Tekniska uppgifter

Lokal	Kumla kyrka
Socken/stad	Kumla socken
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Ekonomiska kartans blad	084 39 (8E 3j Väderstad)
Typ av uppdrag	Antikvarisk medverkan
Öm dnr	126/15
Öm projektnr	510809
Lst dnr	433-9721-2014-2
Uppdragsgivare	Folkungabygdens pastorat
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Byggnadsantikvarie	Anita Löfgren Ek
Foto	Östergötlands museum
Fältarbetstid	september 2014-juni 2015

Ev dokumentationsmaterial förvaras på Östergötlands museum.

2015:216